

ОСЕРЕДОК ДУХОВНОСТІ Й КУЛЬТУРИ

Нестор Літописець у "Повісті минулих літ" під 1108 роком записав: "Була закладена церква святого Михайла Золотоверхого Святополком князем місяця липня в 11 день". Відтак 2008 р. відзначаємо 900-ліття цього славетного київського храму. Тим часом у травні ц. р. минуло перше десятиліття роботи Музею історії Михайлівського Золотоверхого монастиря.

Завдяки відбудові в 1997–2000 рр. архітектурного монастирського комплексу, зруйнованого більшовиками 70 років тому, з'явилася можливість створити в чинному монастирі церковно-історичний музей нового типу, що гармонійно поєднує запити як людей церковних, так і світських шанувальників вітчизняної художньої культури, належних до різних релігійних конфесій. Про це мріяло не одне покоління киян, та й не тільки киян.

Музей покликаний задовольняти інтерес відвідувачів монастиря до його історії та культурних надбань, сприяти повнішому осягненню його духовного значення. Першу чергу експозиції, що розміщувалась у двох залах щойно відбудованої дзвіниці, вже за перші місяці роботи відвідало близько 20 тисяч екскурсантів.

Ще тривало оздоблення інтер'єрів собору, а для розширення музейної експозиції вже готували зали Варваринського корпусу. Водночас реставрували археологічні знахідки з території монастиря, церковні старожитності. Збирали матеріали в архівах, бібліотеках, приватних колекціях, записували свідчення учасників відтворення монастирського комплексу.

На храмове свято Собор архістратига Михаїла та всіх безплотних сил 21 листопада 2001 р. – врочисто відкрилася нова експозиція музею, що показує виникнення, формування, руйнацію та відновлення святині. Її автори – завідувач відділу експозицій КНМЦ Оксана Фисун, архітектори Руслан Кухаренко, Ілля Мельников, художник Володимир Гаврилов та ін.

У музеї висвітлюється історія і культурні здобутки Михайлівського Золотоверхого монастиря за дев'ять віків існування, зокрема художня специфіка його архітектури та декору, пов'язані з монастирем мистецькі твори, церковні старожитності, монастирські скити, є експозиції, присвячені видатним діячам з братії Михайлівської обителі. Розкриваються також іконографія архангела Михаїла – архістратига ангельського воїнства, небесного патрона столиці України. Його мідний позолочений барельєф,

1770-х рр., що понад півтора століття прикрашав центральний фронтон Михайлівського собору, нині є домінантою музейної експозиції.

Цікава доля цього експоната. Через два десятиліття після зруйнування собору, 1956 р. пам'ятку помітив на звалищі біля Київського училища прикладного мистецтва на території Києво-Печерської лаври видатний мистецтвознавець Павло Жолтовський (1904–1986) і перевіз своїм коштом до Львівського музею етнографії та художнього промислу, де він тоді працював. Понад 40 років барельєф експонувався у Львові, а Павло Миколайович розповідав екскурсантам його історію й додавав, що колись він знову займе своє місце. На запитання, коли ж це станеться, зазвичай відповідав з властивим йому гумором: "Однажди і своєчасно".

Цей час настав уже після смерті дослідника – 14 січня 1999 р. реліквію врочисто передали у приміщенні Львівської ратуші в присутності Президента України для повернення в Київ до відбудованого собору. Тепер над головним входом до Михайлівського Золотоверхого с'єє чудово зроблена на кошти Віталія та Володимира Кличків копія роботи скульптора Віталія Сівка, а оригінал можна оглянути в музеї.

Серед тем, відображених у музеї, – перебування в Києві апостола Андрія Первозваного; перенесення до нашого міста мощей св. великомучениці Варвари, пов'язані з ними чудеса та події; жертводавці й меценати тощо. У музеї є чимало матеріалів, що розповідають про прилеглі до Михайлівського монастиря визначні місця: пам'ятники рівноапостольним княгині Ользі та князеві Володимиру, панораму "Голгофа", київський фунікулер, монастирські бібліотеку, лікарню, школу, а також висвітлюють таку подію, як святкування 800-річчя Михайлівської обителі 1908 р. Серед експонатів чимало стародруків, старовинних гравюр і літографій. Представлено Святе Письмо, переклад українською мовою якого зробили П.Куліш, І.Нечуй-Левицький та І.Пулюй; уперше воно вийшло 1903 р. у Відні й нелегально по-

Панорама Києва з Михайлівським Золотоверхим монастирем. Хромолітографія, 1911 р.

ширювалося на теренах Російської імперії. Є давні світлини пишменників, які бували в Михайлівському, листувалися з його видатними проповідниками.

Окрему залу присвячено долі монастиря під час революції та громадянської війни: перші руйнування, закриття 1922 р., втрати церковних старожитностей, пограбування і вилучення цінностей. Віддано належне й дослідникам та захисникам Михайлівського собору. Музейними засобами розкрито проблеми знищення, замовчування, розпорошення київського церковно-мистецького надбання та повернення цих творів в історію українського мистецтва, зокрема через реституцію їх до Києва.

З Державного ермітажу Санкт-Петербурга повернуто фрески XII ст., зняті зі стін Михайлівського собору перед руйнуванням. Під час Другої світової війни фрески вивезли до Німеччини, а після Перемоги вони потрапили не до Києва, а до Новгороду та Ленінграда.

З Києво-Печерського історико-культурного заповідника передано срібні царські врата, виготовлені для собору 1811 р. на монастирський кошт. Звідти ж надійшла для експонування срібна з позолотою карбована рака для мощей великомучениці Варвари, подарована гетьманом Іваном Мазепою. Ще багато раритетів Михайлівського монастиря зберігається в закритих фондах київських музеїв. Певна річ, вони мають зайняти своє законне місце там, звідки їх свого часу вилучили.

У двох верхніх залах представлено проекти забудови Михайлівської та Софійської площ, території Михайлівського Золотоверхого монастиря, копії документів, листів, світлини, на яких зафіксовано зняття мозаїк і фресок зі стін собору, роздруки кінокадрів Золотоверхого до і після вибуху.

Увагу відвідувачів привертають експонати, які відображають етапи зовсім недавньої відбудови комплексу, що вже стала історією. Це, зокрема, програма оздоблення інтер'єрів, ескізи, картони, копії мозаїк і фресок, показ можливостей відносно нової (XIX ст.) техніки "кейм", якою виконано відновлені мальовання тощо.

Особливе враження на екскурсантів справляє прикінцевий етап огляду музею, — підняття ще на 16 сходинок до дзвонарного ярусу, де можна помилуватися чудовою панорамою Києва, оглянути півсотні дзвонів різного розміру й вагою від 2,5 кг до 8 т і послухати їхній передзвін. З'явилися у нас і постійні відвідувачі, що приходять самі по кілька разів, приводять своїх дітей, друзів, гостей з інших міст і країн.

Загалом за 10 років тут побувало близько 100 тисяч осіб, проведено близько 3 тисяч екскурсій для офіційних іноземних делегацій, індивідуальних відвідувачів різного віку, передусім школярів і сту-

Фрагменти експозиції музею

дентів. Деякі навчальні заклади ввели екскурсії до музею як неодмінний складник у програму вивчення курсів історії культури та мистецтва. Студенти Київської богословської академії користуються музейними матеріалами й історичними довідками, що їх склали наші співробітники, під час написання курсових, дипломних, наукових праць. Сюди звертаються по консультації автори різних публікацій, сценаристи, видавці, режисери, священнослужителі.

Збереженням і розвитком Музею історії Михайлівського Золотоверхого монастиря опікується не тільки невелика група штатних науковців і музейних доглядачів, а й увесь колектив заповідника "Стародавній Київ", фахівці Київського науково-методичного центру з охорони, реставрації та використання пам'яток історії, культури і заповідних територій, його генеральний директор Л.Мазур, постійно цікавляться ним намісник архієпископа Димитрій і монастирська братія.

Усі ми любимо наш музей, його унікальні експонати, з великим естетичним смаком об'єднані в сучасну експозиційну цілісність, прагнемо передати своє захоплення відвідувачам і збагатити в майбутньому цей осередок церковної і світської культури новими цінними надходженнями.

Наталія СЕЛІВАЧОВА,

завідувачка Музею

Михайлівського Золотоверхого монастиря